

De Zouweboezem... cultuur versus natuur

W. Jongejan

Inleiding

De Zouweboezem, gelegen op de grens van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden was tot voor nog geen tien à vijftien jaar geleden een eldorado voor moerasvogels (zie tabel: 1) en voor vogelliefhebbers. Vanwege het feit dat diverse verspreid liggende percelen waterrietland niet jaarlijks werden gemaaid en dat een groot aantal grienden mocht uitgroeien (verwaarlozen) tot wilge- en elzenbossen was het een aantrekkelijk gebied om naar vogels te kijken en te luisteren.

Maar vanaf het winterseizoen 1982/1983 kwam daar verandering in, het no-nonsense-tijdperk brak aan. De pallieters, prikkebeneden en pluizers onder ons moesten plotseling maar elders hun vertier gaan zoeken. Door een technisch beheer uitgevoerd door de Stichting Het Zuidhollands Landschap en mogelijk gemaakt met subsidie van de provincie Zuid-Holland werden de karakteristieke broedvogels van de Zouweboezem weggepest.

Vanaf mei 1983, bijgekomen van de schokkende gebeurtenissen, heb ik tientallen telefoontjes gepleegd en een pak A4-tjes volgeschreven om de no-nonsense te keren. Tevergeefs: een relaas van 5 A4-tjes.

Beheren of verwaarlozen

Naast de Stichting 'Het Zuidhollands Landschap' (ZHL), die vanaf 1954 stukken Zouweboezem aankocht en inmiddels voor 70% eigenaar van de grienden en rietlanden in de Zouweboezem is, zijn er ook nog enkele particulieren die percelen rietland (circa 15 ha, onder andere de Nieuwe Zederik) en grienden in eigendom hebben en beheren. In de jaren zestig en zeventig namen Het Zuidhollands Landschap en de particulieren het niet zo nauw met het beheer en lieten ze bij het ontbreken van een winter met ijs, het rietland, of bij gebrek aan vraag naar griendhout, de grienden, aan hun lot over. Zo was het geen uitzondering dat, verspreid over de vijf kilometer lange Zouweboezem, diverse percelen met een totaal-oppervlak van twintig ha of meer overjarig riet, in de wintermaanden diende als slaapplek voor de Spreeuwen en Blauwe Kiekendieven. Als de slaapplekken in de winter intact bleven dan luidde dat ook een goed broedseizoen in voor de aan overjarig (niet gemaaid) riet gebonden moerasvogels. De solitair broedende vogels (zie tabel 1) konden op tientallen lokaties tot broeden komen. De enige kolonievogel, de Purperreiger, kon zelfs op drie verschil-

lende lokaties in aantallen nestelen in het overjarig waterrietland, maar ook op vier verschillende lokaties in de overjarige (verwaarloosde) wilgen elzegrienden. Zelfs de Kwak, een uiterst zeldzame broedvogel in Nederland, wist in de afgelopen twintig jaar in de Zouweboezem onder andere in een verwaarloosde elzegriend enkele jaren 1970-1971 en 1983 tot en met 1985 tot broeden te komen.

No-nonsense-tijdperk

Begin jaren tachtig brak het no-nonsense-tijdperk aan. Het Zuidhollands Landschap stelde een beheersrapport op voor de Zouweboezem. De Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland en de Natuur- en Vogelwacht De Alblasserwaard stuurden hun mensen met de provinciale geldbuidel langs de particuliere eigenaren om hen er op te wijzen dat er subsidiemogelijkheden waren als ze hun rietlanden en grienden weer regelmatig gingen beheren. Zo kon het gebeuren dat een perceel waterriet dat tientallen jaren niet gemaaid was met daarin de resterende purperreigerkolonie op 12 mei 1983 alsnog zou worden gemaaid om voor subsidie in aanmerking te komen. De rietsnijder echter stuit-

De Zouweboezem met op de achtergrond de bebouwing van Meerkerk. Zelfs direct achter de bebouwing kwamen begin jaren tachtig Roerdomp en Bruine Kiekendief tot broeden in overjarig rietland. In het najaar en de wintermaanden waren het de Spreeuwen die met tienduizenden de niet-gemaaide rietpercelen ook hier als slaapplek in gebruik namen.

Foto: W. Jongejan.

Zouweboezem nabij sluis met een aantal percelen Wilgeteen. De meeste griendpercelen met een totale oppervlakte van 26 ha worden als vierjarige hakgriend beheerd. Door het verwaarlozen van deze griendcultuur in de jaren zeventig konden diverse grienden doorgroeiën tot genoegen van de Purperreiger en de Kwak die hier dan ook regelmatig hebben gebroed in de afgelopen twintig jaar. Maar dit liep ten einde toen de provincie Zuid-Holland subsidie verleende voor achterstallig onderhoud van wilge- en elzegronden.

Foto: W. Jongejan.

te op nesten met eieren van de Purperreigers die al ruim een maand geleden gearriveerd waren en besloot niet verder te maaien.

In 1983 kwamen in het bewuste perceel nog maar tien paren Purperreigers tot broeden. De Stichting Zuidhollands Landschap zocht naar een verklaring en verwoorde haar onbenul in Het Vogeljaar 1984-6 door in het artikel van H. van der Kooij 'De Nederlandse Purperreiger in 1983' te verklaren dat de achteruitgang van het aantal broedparen in de Zouweboezem ten opzichte van 1982 (33 broedparen) veroorzaakt werd door de Spreeuwen, deze vogels hadden in de afgelopen winter de broedbiotoop vernield. Deze verklaring werd niet ingegeven uit bezorgdheid voor de broedvogels in de Zouweboezem, maar meer om recht te praten wat krom was. In Bauer & Glutz von Blotzheim (zie literatuurlijst) lezen wij dat de Purperreiger juist veelal in gebroken rietvelden nestelt, naast wind en regen

levert de Spreeuw ook een bijdrage om die biotoop tot stand te brengen. Zolang er rietland is in de Zouweboezem slapen er Spreeuwen en zolang het rietland niet jaarlijks werd gemaaid, kwamen er Purperreigers tot broeden. Door diverse rietsnijders werden toen pogingen ondernomen om door middel van het jachtgeweer enkele produktierietlanden spreekwenvrij te houden. Hierdoor werd de spreekwennmassa geconcentreerd op enkele rietpercelen, waaronder die ene lokatie van de kolonie Purperreigers. Op ongeveer een kilometer verwijderd van de resterende purperreigerkolonie stonden ook twee beheerders/jachttopzieners, in dienst bij de Stichting Zuidhollands Landschap in december 1982 en januari 1983, vrijwel dagelijks met hun jachtgeweren om in totaal honderden loodhagelpatronen af te schieten in de wolken (slaaptrek) van tienduizenden Spreeuwen. Op een ochtend in januari 1983 telde ik op hun schietlokatie

broedvogels:	1968	1977	1980	1987	1988	1989
Bruine Kiekendief	0	1	4	1	1	1
Woudaapje	4	1	?	0	0	0
Roerdomp	4	5	5	0	1?	1?
Purperreiger	15	80	77	17	34	25?
Kwak	broedvogel in 1970/71 en 1983 t/m 1985					
Grote Karekiet	16	5	1	0	0	1?
Kleine Karekiet	25	51	50	50	56	75?
Rietgors	32	36	30	15	?	20
Baardmannetje	1	1	0	0	0	0
Snor	22	17	15	3	3	3
Rietzanger	28	30	30	3	1?	2
Cetti's Zanger	0	1	0	0	0	0
Waterral	6	5	6	1	3	2
Porseleinhoen	3	3	2	1	?	2

Tabel: 1. Broedvogellijst 'Zouweboezem'.

1968: broedvogelinventarisatie Avifauna Midden-Nederland, Fazzi & Dijkstra
 1977: Sovon broedvogelinventarisatie, verschillende waarnemers, W. Jongejan
 1980-1989: Inventarisatiegegevens W. Jongejan

	1	2		1	2
1975	35 (?)	255	1982	33 (?)	169
1976	47 (?)	255	1983	10 (20?)	132
1977	80 (?)	255	1984	42 (?)	103
1978	26 (?)	255	1985	36 (?)	102
1979	47 (?)	255	1986	14 (9)	103
1980	77 (?)	210	1987	17 (6)	109
1981	53 (?)	194	1988	34 (?)	97

Tabel: 2 Broedparen Purperreigers

kolom 1: waterrietland Zouweboezem, gemeente Ameide, opgave H. van der Kooij.
kolom 1: (?) wilgegrrienden Zouweboezem, opgave W. Jongejan.
kolom 2: wilgestruweel Nieuwkoopse Plassen, opgave H. van der Kooij.

langs de Zouwendijk een groep van circa honderd Spreeuwen in de wegberm die, toen ik met mijn fiets stopte, fladderend het rietland invluchten. De Buizerden heb ik tot in maart zien jagen op de met kapotte poten en vleugels rondscharrelende Spreeuwen.

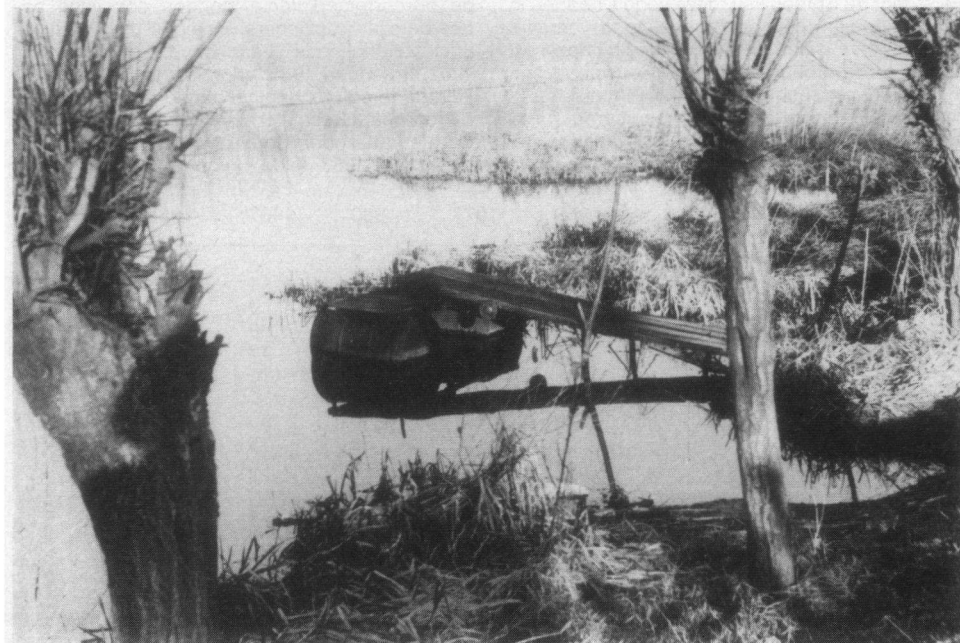
Ondanks deze Italiaanse toestanden bleven de Spreeuwen. Zij vertrokken gewoon in maart toen het tijd was om terug te keren naar hun broedgebieden in Oost-Europa en de Sovjet-Unie. Deze goed bedoelde beheersmaatregel! (om de riet-oogst veilig te stellen) werd achteraf door Het Zuidhollands Landschap blijkbaar niet als geslaagd beschouwd, althans in het jaarverslag en tijdschrift werd niets vermeld.

Jaarverslagen

In de jaarverslagen van Het Zuidhollands Landschap die vanaf 1975 verschenen, kan men aan de hand van de broedresultaten van de Purperreiger (de enige vogelsoort die door Het Zuidhollands Landschap van jaar tot jaar gevolgd wordt) in relatie tot de beschrijving van het rietbeheer duidelijk opmaken dat de fluctuatie van de aan-

tallen broedparen Purperreigers (zie tabel: 2, hierin worden ook de broedresultaten van de purperreigerkolonie in een wilgestruweel in de Nieuwkoopse Plassen weergegeven, daar struweelkolonies volgens H. van der Kooij stabiel zijn dan rietlandkolonies, en deze kolonie voor Nederland representatief is) worden bepaald door de winter die daaraan vooraf is gegaan. In de Zouweboezem gingen zachte winters gepaard met hoog water en strenge winters met laag water. Wat respectievelijk resulteerde in een slechte en een goede rietoogst, wat dan weer een hoog en een laag aantal broedparen van de Purperreigers tot gevolg had.

Het weer tijdens de wintermaanden is dus van invloed op het beheer van rietlanden en mijns inziens de belangrijkste veroorzaker van de instabiliteit van de rietlandkolonies. Dit verband wordt pas in 1987 door H. van der Kooij gelegd. Voorheen werd de achteruitgang van het aantal broedparen door hem toegeschreven aan de slechte overwinteringssituatie (droogte) in West-Afrika.

Aanlegsteiger voor de waterrecreanten in de Zederik, het openbaar vaarwater in de Zouweboezem.

Foto: W. Jongejan.

De Zederikkade met op de achtergrond de rijksweg A27. Sinds begin jaren zestig wordt de Zouweboezem doorsneden door deze snelweg die in de loop der jaren steeds ergere geluidsoverlast teweegbrengt en de zang van vele rietvogels, zoals van Snoren Sprinkhaanretzanger, overstemt.
Foto: W. Jongejan.

Nethedissyndroom

Het verwaarloosde en verloederde landschap knapte sinds het voorjaar van 1983 zienderogen op. Het rietland werd en wordt als een grasland beheerd, in de afgelopen zeven jaar kwamen er weer de volgende weidevogels: Watersnip, Kievit, Grutto en Tureluur tot broeden.

Zowel in het beheersrapport, Jaarverslagen als in de uitgebreide correspondentie gevoerd tussen Het Zuidhollands Landschap en mijn persoon toont Het Zuidhollands Landschap op papier de intentie om in de Zouweboezem een beheer te voeren dat recht doet aan de natuurwaarden: ik citeer uit een brief van Het Zuidhollands Landschap van 4 juni 1987

'Om de diversiteit van de verschillende ecotypen te handhaven terwille van onder andere kwetsbare moerasvogels wordt een aantal rietlanden jaarlijks en een aantal rietlanden met een 3- à 4-jarige snijcyclus telkens in gedeelten gemaaid.'

Huidig beheer

De praktijk blijkt anders, Het Zuidhollands Landschap heeft in totaal 32,8 ha Waterriet in eigendom, verspreid liggend over de lintvormige Zouweboezem. Hiervan werd sinds het winterseizoen 1982-1983 bijna 32 ha gemaaid. Na druk telefoneren en schrijven van mijn kant heb ik kunnen bereiken dat vanaf het winterseizoen 1986/1987 op één lokatie 2,1 ha Waterriet en nu sinds 1987/1988 op die ene lokatie 3,2 ha niet meer gemaaid wordt. Het overige Waterriet wordt in opdracht van Het Zuidhollands Landschap gemaaid. Dit in tegenstelling tot de particuliere rieteigenaren, zij lieten in de laatste drie zachte winters grote stukken Waterriet staan. Zelfs een groot perceel Waterriet grenzend aan de percelen waar de purperreigerkolonie van Het Zuidhollands Landschap tot broeden mag komen, bleef staan, daar de Muskusrat met zijn vratsporen het perceel ontoegankelijk had gemaakt.

Zodoende verdubbelde niet alleen de oppervlakte aan overjarig riet maar ook het aantal broedparen van de Purperreiger.

Volgens de diverse publikaties van Het Zuidhollands Landschap is het tegengaan van bosvor-

ming de reden dat het Waterriet jaarlijks gemaaid moet worden. Op één lokatie wordt een kolonie broedende Purperreigers door Het Zuidhollands Landschap gedoogd. De overige solitair broedende Purperreigers zijn vogelvrij en verdwenen sinds mei 1983 evenals de overige karakteristieke broedvogels van het rietland of zijn nog in enkeltallen aanwezig.

Protesten mijnerzijds vanaf mei 1983 gericht aan het adres van Het Zuidhollands Landschap en provincie mochten niet baten. Nadien ging men tot heden gewoon door met het uitvoeren van een technisch beheer. Daar er sinds 1983 weer Purperreigers nu in aantallen (circa twintig paren) uitgeweken waren naar de verwaarloosde grienden en zelfs een hoogstandje van natuurbeheer werd bereikt: namelijk een broedende Kwak in de periode 1983 tot en met 1985, gonsde het al enkele jaren van de geruchten op de burelen van de provincie en Het Zuidhollands Landschap dat de Zouweboezem verloederde. Volgens de jaarverslagen van Het Zuidhollands Landschap verkreeg men extra subsidie van de provincie om deze ernstige verwaarlozing van het landschap ongedaan te maken. De Kwak is sinds 1986 weer verdwenen en de Purperreiger komt nog maar met enkele paren tot broeden in de keurig onderhouden grienden.

Toekomst

Een troost is er, niet alleen Het Zuidhollands Landschap laat het afweten zorg te dragen voor de bedreigde en karakteristieke vogels van Nederland. Ook andere natuurbeschermingsorganisaties laten het afweten aangaande de moerasvogels. Kijk bijvoorbeeld naar het Lingegebied tussen Leerdam en Gorinchem. Ondanks dat het tegenwoordig geheten ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij de 'Oeverlanden langs de Linge' sinds 1986 heeft aangevraagd als 'Natuurmonument' worden alle in hun beheer zijnde rietvelden jaarlijks gemaaid. De enige overgebleven Roerdomp en Bruine Kievendief komen in enkele rietruigtes van particulieren tot broeden. Dank zij Vogelbescherming worden wij gelukkig goed op de hoogte gehouden hoe het vergaat met de waardevolle landschappen en haar vogels in Nederland. Vogelbe-

Molen De Hoop, tot voor enkele jaren alleen verantwoordelijk voor de afwatering van de polder Lakerveld op de Zouweboezem. Rechts op de foto tussen de Zederik en de Zederikkade een brede rietkraag waarin tot voor vijf jaar geleden de Rietgors en de Kleine Karekiet in aantallen tot broeden kwamen. Nu is inmiddels door een samenspel van muskusrattenvraat en de pleziervaart de rietkraag verdwenen.
Foto: W. Jongejan.

scherming heeft in 1986 in een overzichtelijk boekwerkje (zie literatuurlijst) een 'Rode Lijst' opgesteld waarin ze het wel en wee van de diverse vogels beschrijft. Inmiddels is het boekje al weer verouderd, dit jaar zijn er weer vijf soorten aan de 'Rode Lijst' toegevoegd. Het beheren van cultuurlandschappen kan visueel waardevol zijn. Maar om ze meer te laten zijn

dan een mooi plaatje is een visie op een duurzaam natuurbeheer nodig. Het vraagt om een mentaliteitsverandering. De beloning is ernaar. Onze 'moerasvogels' tonen dat al tientallen jaren aan, maar worden niet begrepen. Een plaats op de 'Rode Lijst' is hun deel.

■ W. Jongejan, Slingerlandstraat 42, 4231 AE Meerkerk.

LITTERATUUR:

- Bauer, K.M. & U.N. Glutz von Blotzheim (1966):** Handbuch der Vögel Mitteleuropas. 1; Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Beckers, J.H. (1983):** Beheersrichtlijn Zouweboezem. Stichting 'Het Zuidhollands Landschap', Rotterdam.
- Hut, van der R.M.G. & W. Ruitenbeek (1986):** Orchideeën of Roerdompen? Argus 11 (3):
- Jongejan, W. (1983):** De Zouweboezem, een natuurgebied bij uitstek; Jaarboek Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Stichting Matrijis, Utrecht.
- Jongejan, W. (1986):** Reigers: er zijn er steeds meer. Jaarboek Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. Stichting Matrijis, Utrecht.
- Koolij, van der H. (1980-1989):** De Purperreiger in Nederland 1980-1989; Het Vogeljaar, diverse nummers 1983-1989, jrg. 31-37.
- Nieuwsbrief 1987-3; 1988-1 en 1988-3/4:** Uitgave van de Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland (rietlandbeheer Zouweboezem)
- Osieck, Eduard R. (1986):** Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels, Zeist.
- Rijksinstituut voor Natuurbeheer (1983):** Natuurbeheer in Nederland. Dieren. Pudoc, Wageningen.

Waarom jagen?

De laatste tientallen jaren is de mening over de jacht steeds genuanceerder geworden. Niet alleen omdat men zich het lot van het dier steeds meer aangetrokken heeft. Niet minder hebben de jagers zelf een zekere anti-jachtstemming doen opleven. Dat komt ondermeer ongetwijfeld door de argumenten die naar voren worden gebracht om de jacht in een goed daglicht te kunnen blijven stellen. Die argumenten worden tegenwoordig niet meer geaccepteerd en spreken er veelal eerder tégen dan vóór. De auteur van dit boekje heeft twaalf argumenten van jagers tegen het licht gehouden, zoals hij dat zelf uitdrukt. Telkens begint in kort bestek één van de

twaalf hoofdstukjes met een argumentatie met daaropvolgend een weerlegging, waarop het hoofdstuk volgt. Juist in deze decembermaand die bekendstaat als maand waar de mens de meeste dieren laat doden ten behoeve van een 'feestmaal', is het goed om ons eens even te verdiepen in de twaalf jagersargumentaties die tegen het licht worden gehouden. Het levert genoeg gesprekstof op voor de komende lange winteravonden.

Hugh Gallacher: Waarom jagen? Twaalf argumenten tegen het licht gehouden. 114 bladzijden (1990). ISBN 90 70 689022. Uitg. Icarus, Torenlaan 36, 2215 RX Voorhout. Prijs f 22,50. Kan ook rechtstreeks bij de uitgever besteld worden door storting van f 22,50 op postgirorekening 5 440 990 ten name van Uitgeverij Icarus, Voorhout, onder vermelding van het gewenste.